

Odiseu barri gara

Lourdes OTAEGI

Oporretako irudi guztiek itsasoko panoramiketan paradisuko hondartzak erakutsiz tentatzen gaituzten uztail argi honetan gezurra badirudi ere, euskal literaturan itsas bidaiak ez ziren erromantikoak ez plazerezkoak izan olerkariak heldu ziren arte. Itsasoratzearen kontu honi dagokionez, koplak gutxi izan dira euskaraz, hala da egia. Aski errealistak eta ohar teknikoek josiak ziren Martin Oihartzabalek frantsesez idatziz emandako aholkuak Ternurako bidean zebiltzan itsasgizonentzat (1633) eta bide beretik jo zuen P. Etxeberri Dorrek 1677an euskaraturiko eta hedaturiko *Itsasoko nabigazionekoa* liburuan itsasoko ibilbide, ohar eta aholkuek. Ez dira erreallismo gutxi-koak *Ternuako penak* izenez (1) ezagutzen diren 1798ko bertso iradokiorrak: *Marinelaren bentura/Itsasoan sepultura,/Sekulako bere fina,/Etxerako berri mina*.

Itsas bidaia literaturan aski sinbolikoa da, noski, eta erakargarria. Abentura ikaragarrien gertaleku izan da gizakiak bere buruari ipuinak kontatzen dizkionetik, berez gogora ditzakegunetik ia-ia. Baina euskal literatura idatzian kontatzen diren itsasoratzeak bakarrik hartzen badira kontuan, Joanes Etxeberri teologoaren *Manual Devotionezkoaz* (1627) gogoratuko gara ziurrenik, Oihartzabalek eta Etxeberri Dorrek bezala, Ziburuko portuaren gorabeherak ongi ezagutu zituenez, lehorretik bada ere. *Ternuko penak* bezalakoetan bai, baina baliabide literario jasoez emanik gogoratu zituen marinelek balearen arrantza ona egiteko otoitzean, *Biziaren gatik dugu hirriskatzen bizia*. Etxeberrikerri erabili zuen hizkuntza literario landuak eta bertso luze solemneek zurruntasuna ematen diote bere bertsoei, esamolde bihurrituek

sententzia eta erran zaharren trinkotasuna ageri dute. Itsasoaren gogortasuna eta itsasoratzen direnen epika nabari dira bere bertsoetan.

Itsasoa arriskua da, itsasgizonen bizi laburraren galbide itzuri ezina. Hala da Txomin Agirrereren *Kresalako* pertsonailetan ere, nahita ere uko egiterik ez duten bidaia, eta berez eleberri horretako protagonista guztien etsai nagusia bidaia hori egin beharra da. Ahantz ezina Kitolisen kontakizuna, semea itsasoan galdu zuen pertsonaiaren narrazioa, liburuko pasarterik gogoangarriaren gertaleku den ekaitza.

Itsasoa arriskua da Odiseu edo Simbad itsasoz abiatu zirenetik, duela hainbat mende, baina gure aldi honetan, Sarrionandiak itzuliriko Coleridgeren *Marinel zaharraren kantua* edo Jonhatan Swift-en *Gulliver-en bidaia* edo Robert L. Stevensonen *Altxorraren Uhartea* izango dira ziurrenik itsasoa erromantiko bihurtu dutenak irakurleon begietan. Itsas giroa eta uharte urrunak erromantikoak iritziz geroztikoa da Charles Baudelaireren "L' invitation au voyage" poema ere, gaur zuekin batean irakurtzeko ekarri dudana poemetako bat.

Are beranduagokoa da euskaldunon artean itsasoari begi gozatsueguez begiratzeko era. Eleberrietan Agirrereren ereduari loturik J. M. Etxeitak itsasoko nekeak agertzen jarraitu bazuen ere, poesian XX. mende hasieran agertu ziren lehen itsas bidaia erromantikoak eta horrenbestez, sinbolikoak. Nik horietako bi aukeratu ditut gaur Baudelaireren aldean ikusteko. Lehenengoa, Estepan Urkiaga "Lauaxeta"ren *Bide Barrijk* liburuaren azkena den "Itxasora" izeneko poema da, eta bestea, Lizardiren "Eusko bidaztiarena".

Lauaxeta da gu hemen denok biltzearen zioa, eta nik lehenik *Bide Barrijk* liburuaren azkena den "Itxasora" poemari erreparatzeko eskatuko nizueke. Liburuaren lehen edizioako azalak eta izenburuak itsas gaietara loturik daude. Ikus, tinta urdin anilez eginiko letren gainean kolore bereko marrazkiak bi marinel sendo erakusten ditu, ontzi puntan jarriarik, mastari heldu eta ortzemuga nabaritu nahirik. Lauaxetak ez du ordea arrantzan edo lur berrien konkista loriatsuekin amesten, "Odiseu barri gara" dio eta *pioneer* izateko ustean abiatu da itsas bide berrietatik. Badaki lehena dela ibilaldi hori egiten, maparik eta gidari gabe doala sakoneko lemaizain, Ternuko penaren egileak bezala sentitzen du *urak non berma ez duela, ez aireak nondik lotu*.

Berez, azken poema den "Itsasora!" dei horren bat-bateko ausardiak eraman du liburuuko azala finkatzera. Zeren, berez, liburuaren giroa aski hitsa eta lausoa da, irakurleak berehala sumatzen duen giro ospelak joa dago, tartekako su-txinpartak gora-behera.

Baudelaireren poemarekiko antzekotasunak aipatu izan dira Lauaxetaren "Itsasora!" poeman eta Lizardiren "Eusko Bidaztiarena" poeman ere bai (2). Antzekotasunak ez ezik azken bi hauek haren-gandik eratorriak bailiran aurkeztu izan dira behin baino gehiagotan, baina duda egingo nuke nik, egia esatea nahi baduzue. Gehixeago zehaztu beharko genuke, goiko hori, halere, Lauaxetaren poemen edizioan (3) Jon Kortazarrek "Baudelaireren bidetik jarraitzen duen testua" dela dio era zehaztugabearen. Hel diezaiogun, beraz gehiago zehaztu den Lizardirenaren auziari. Ni, izan ere, *bide barrijen* zale banaiz ere, bide ezagunagoetatik abiatuta seguruago bainabil.

Lizardiren poemari buruzko aipamena *non berma* on baten la-guntzaz hasteko, esan dezadan Andu Lertxundik jarri zituela Lizardiren eta Baudelaireren poemak harremanetan (4) eta zenbait antzekotasun sumatu zituela bien artean. Ahaidetasunak ikusten zituen Lizardiren poemaren azpitituluren eta Baudelairenaren tituluaren artean: *Invitation au Voyage* eta *Bidazti-dei* artean. Baudelairek orde-naz, luxuz, baretasunez eta gozotasunez betea den lurralde bateranzko gonbita egiten dio maitaleari eta Lizardiren poeman ere emazte berria gonbidatzen du "dirdaiez egina" den lurralde ezezagunetara gozatzerako joateko. Gainera, bi poemetan dago maitearen mintzoaren hotsaren ez-titasunaren aipamena: Baudelairek "sa douce lange natale" aipatzen du, Lizardik "aberriaren abots ez-tia"/ mintzo yoria". Bestalde, Baudelairek helburu poetikoaz diharduela dio Lertxundik, eta Lizardi poesia egiteko darabilen tresnak egin behar duen aldaketaz mintzo dela bere poeman. Hauexek dira Lertxundiren arrazoiak eta ez dira berme hutsalak.

Gai honi zenbait urte geroago heldu zion Karlos Otegik bere tesian, eta haren iritziz (5), Lizardik eta Baudelairek deskribaturiko lekuak ezberdinak dira, baina bi egileentzat exotikoa da edertasun hura guztia, eta eskuratu ezina ere bai. Otegik ontzat ematen ditu Lertxundik poemen afinitatez adierazitako osagaietako batzuk, baina ukatu egiten ditu beste zenbait, Baudelaire gabe ere Lizardiren poema horren genesisia agertzerik badagoelakoan. Bere ustez, ez da egia Baudelaireren poemaren aldarrikapena edertasuna materia

funtsezkotzat duen poesiaren autonomia denik edo bidaia horren jomuga poesiaren lurralde hori iristea denik. Izatekotan, aldarrikapen hori zeharka bakarrik egiten duela dio. Izan ere, Baudelaireren poemaren muina lurralde exotiko zoragarri baterako maitasun-bidaia baita, zorion perfektuaren egarria eta nostalgia, edertasunaren hisira. Lizardiren poeman, aldiz, edertasuna ez da sortze poetikoaren helburutzat aipatzen.

Poemaren muina argia eta bihurrikeriarik dirudi Lizardiren kasuan: hizkuntzak (euskarak) bere ingurunetik ateratzeko ahalegina egin behar du, eta inguru guztietako osagaiak jaso eta bereganatzeko eskea, horretarako prestatzeko gonbidapena da. Edertasuna ez da helburua Lizardirentzat, edertasuna sumatzeko sentiberatasunak eta gaitasunak energia ematen dio poema sortzeko: *maitasun-edermen-zitu* dira poemak, poetak hizkuntzarekin batean sortuko dituen poemak dira jomuga.

Lizardi mintzaira bat eratzen saiatzen da poesiarako eta zernahitarako. Hizkuntzak egin behar du egokitzapena literaturan eta beste esparru guztietan. Lanketa paralelo horiek elkarren aberasgarri dira. Lizardiren poeman hizkuntza bera da ardatza, Baudelerenean ez dauka protagonismo hori, paraje amestu horren ezaugarri bat gehiago da, maitearen mintzaira eta leku hartakoa berbera da. Baudelairek lurralde zoragarrian geratu eta gozatu egin nahi du, bere azken helburua da, iritsi ezina edo amesgarri hutsa izan arren. Harainoko bidaiak ez du garrantzirik. Lizardik aldiz, bidaia bera du hizpide, ibilaldia bera da axola duena eta denaz jabetzea, ez du inon geratzeko gogorik, dena, bazter guztiak jasotzea beste helbururik ez du. Gogora *aldikoz* soilik utziko duela aberria.

Lizardiren poemagintzaren klabeak eta giltzak bere garaiko tesuinguru sozio-kulturalean dautza, eta zerikusi gehiago du euskal literaturaren ardatzekin, garaiko irakurketa eta harremanekin, bestelako eragin literarioen batekin baino. Ingurumari horretan, errealitatearen obserbaziorako sentiberatasunak eta hizkuntza lantzeko ahalegin nekaezinak ditu ballabide nagusi. Mitxelenak 1960an esandakoa bermatzen da:

Es extraño que su poesía sea personal hasta el punto de que resulte difícil señalar influencias en su obra.(4).

Bai, harrigarria bada ere, bat etorri behar izan dugu kontu horri

begira ordu batzuk eman ditugunok. Baina horrek ez du esan nahi Lizardiren ume horiek, *maitasun-edermen zitu* diren poema horiek, seniderik ez dutenik.

Lizardiren poema 1931n dataturik dago eta ez da oraingoz eza-gutzen *Biotz-begietan* liburuko (1932) bertsoiaz bestelakorik. Garai hartako koordenadetan sortua da baike, nahiz eta lehenagoko bere poema batzuekin harremana izan, esate baterako 1919ko *Zelai Urdina* eta *Euzkera Sarkundia* izenekoetan paralelo zenbait aurki daitezke eta itsasoko bidaiaren gaiarekin lotzen du euskararen etorkizunaren itxaropena (7). Lizardik euskara zernahitarako prestatzeko itsas ibilaldia egin, berriztatu, unibertsoan dauden gureaz bestelako mundu asko, arrotzak, eta ezezagunak adierazteko gai bilakatu behar du "yakite egoek igoa". Horregatik poemaren argumentua eskaintzan esplizitatu duen horretan, Etxepareren "euskara jalgi adi mundura" delakoan finkatzen da. Lizardiren eskuizkribu eta gutun bidez dakigu Etxepareri buruz interesatua zebilen 1931n zehar. Horren lekuko garbia da urriaren 29an Bernardo Estornes Lasari egin zion gutuna, J. Vinsonen Etxepareri buruz egindako bibliografia azterlana eskatuz. *Yakintza* aldizkariaren lehen alerako prosa-lana prestatzen ziharduen eta, berez, hil eta gero bere eskuizkribuen artean aipatzen da idazlan hori, baina beste lan postumo batzuk ezagutzera eman ziren arren, Etxepareri buruzkoa ez zen inon argitaratu. 1933ko *Yakintza*ren lehen alean Etxeparez argitaratu zen prosa-lan bakarrak Aitzolen sinadura darama: *El primer renacentista euskaldun*. Besteak beste Vinsonen Bibliografiaren berri ematen du eta baliteke Lizardiren oharretan oinarriturik idaztea, Lizardiren paperen albazeen arteko bat izan baitzen (Orixe eta Markiegirekin batean). Baina ez dago horren inolako frogarik.

Lizardiren bidaiaren gaia bere hartan uzterik ez dago ordea. Izan ere 1996an datu berriez heldu ahal izan zitzaion, hain zuzen ere, Lizardik 1930ean argitaraturiko "Alain Gerbault itsasozti bakartia" izeneko artikulua eman baitzen ezagutzera Lizardiren jaiotztearen omenezko ekintzetan. *Argia'ren Egutegia* urtekarian argitaraturikoan oinarriturik berrargitaratu zen (8) eta horrela osatu zen Lizardik Gerbault nabegatzaille bakartiaz zuen mirespenaren erreferentzia, *Eusko Bidaztiarena* poeman izen eta guzti aipatu zuen idazle miretsiaren albiste zehatzagoa.

Jakina, Gerbault bakartiaren aipamen hutsak Eusko Bidaztiak

ikusituen tropiko aldeko itsaso epeletako uharteetako batean zezan nabigatzailearen irudia dakar gogora. Bagenekien –zenbait entziklopedia kontsultatu ondoren– Alain Gerbault, belauntzi batean, haize-indar hutsez, munduari bira eman zion frantziar bidaiari bakarti bat izan zela eta 1923tik 1929rartereko bidaia luzea egin zuela, Europatik Ameriketako New York-era, eta gero, munduari bira emanez, Azoreetaraino iritsi zela. Baina bidenabar eginiko aipamena soilik zela uste genuena, 1996an ohartu ginen oso garrantzitsua zela poema honen egituraketan. Artikulua Alain Gerbaultek argitaraturiko *A la poursuite du soleil* izeneko liburua irakurri ondoren idatzirikoa zela zioen Lizardik, eta Gerbaultek berak bidaiaren eginiko zenbait argazki ilustratu zuen.

Karlos Otegi ere guztiz garrantzitsua deritzo Lizardiren artikulu horri (9). Haren iritziz, Gerbaulti buruzko saio labur horrek balio dezake *Eusko Bidaztiarena* poemaren sorrera, genesisia eta barne-eraketa argitzeko, baina baita Lizardiren mundu ikuskeraren eta pentsamoldearen ezaugarri zenbait ezagutzeko eta egiaztatzeko. Artikulu hura poemaren iturri giltzarri izan da, “poemaren sustraiak eta idazketa baldintzak argitzeko, bere sorrera eta konposizioa ulertzeko, poemaren irudi artikulatzailearen izaera eta genesisia esplikatzeko” baliagarri dela dio Otegi eta begien bistan dagoena ezin da ukatu: Lizardik Gerbaulten bidaiaren aurkitu zuen euskararen gaitasunari buruzko mezua, ideia, poetikoki komunikatzeko behar zuen irudia, figurazio doidoa: munduan zeharreko bidaiaren irudia.

Lizardik Gerbaulten bidaia egiazkoan oinarriturik (*A la pursuit du soleil* 1929), hizkuntzarekin batera egin nahi zuen desirazko bidaia imajinatu eta amestu zuen. Etxepare izan zen Pizkunde mugimenduan zeukaten motto edo formulazio gardena eskaintzen ziena: lalgi adi mundural! Eta Lizardiren kasuan Gerbaulten bidaiak behar zuen irudia edo figurazioa aurkeztu zion.

Egia da Lizardi maila pertsonalean erretratatu zuela artikulu honen. Modernizazioaz, zibilizazioaz eta industrializazioaz ordurako adierazi zituen zenbait iritzirekin guztiz bat zetorren Gerbault bakartiaren jokoerak, iritzia eta jarrerak gogoko zituen Lizardik eta zaletasun horren adierazle da artikulua. Berak ere, Gerbaultek bezala, 1929ko “Tristes de un jocoso sentimental” artikuluan idatzi zuenez, igarriak baitzituen zibilizazioak naturari eta herrien berezko nortasunari erakarriko zizkien kalteak:

"... ese anhelo malsano de buen vivir que hace menudear el suicidio, la locura y las úlceras de estomago y que, emponzoñando el ambiente, obliǵanos a vivir cada día peor. En una palabra importamos a chorros 'civilización' con todas las consecuencias naturales de ésta..." (*Kazetari-lanak*. Erein, 1988, 208 or.). Lizardik zibilizazioaren arriskuek izutzen dute eta mendebaldeko kulturak munduan zehar egindako trakeskeriak izutzen dute, Gerbault bezala. Lizardiren soslaia ezezaguna da hor agertzen dena eta bat dator beste zenbait artikulutan iradokitzen zuen nortasunarekin, kezkatia, barnerakola eta aurrerakuntzaren izenean egiten diren txikizioek nardatua.

Hori esana dago. Urrats batzuk aurrerago egin nahi nuke ordea esanaren gainean, eta bereziki Lauaxetaren poemaranzko zubia erai-ki. Aldamenean hartuta, testu bien arteko harremanak ugariak direla erreparatzen da berehala, bidaia da gai ardatza bietan, munduari bira eman eta dena ezagutu eta jaso nahi dute bi *itsasoztiek*. Itsas erdiko egunsentiaren, goizaldearen edertasuna eta misterioak liluratzen ditu bidaiariak hiru kasuetan. Urrutiko irletaraino joaten dira Lizardi eta Gerbault hartzen dituen portuen aipamena egiten dute: Ozeano Bারেko irletaraino eta Gerbault New Yorken ere geratu zen, horra hor Lizardik "Iri nagusi, giza-erlauntza/ zorapenezko aruntz-onuntza" deskribatu zuena. Lauaxetak ez du portuetan pentsatzen, itsasoaren zabalean ibiltzean baizik, ez datoz beti bat. Hiru baitira bidaiariak eta jomuga ezberdinak baitituzte.

Abentura bidaia bat da Gerbaultek, Lizardik eta Lauaxetak proposatu zutena: esploratu gabe lurraldeak ikertzera doaz, horregatik adorea, ausardia, eroapena behar da, arriskuak jasateko. Baina testu hauetako bakoitzak badu besteetatik aldentzen dituen norabide berezi bat. Lizardiren ezkonberriek ez dute ontzirik behar itsasoak zeharkatzeko: arraun egiten dute batean, izotz bat dute ibilgoa, hurrengoan... Nekerik gabeko limurtze atsegingarria da eurena. Nekez eta indarrez eraman behar den belauntzia du Lauaxetak Gerbaultek bezala, baina hark lagunak ditu, honek, berriz, bakar-bakarrik bidaiatu nahi du. Badago alderik, kanpo-bidaia ala barne-bidaia egin. Gerbault barkartia da zinez eta ez du inor nahi ondoan. Gizartetik urrun doan iheslaria da. Lauaxetak ere lehorrean ezin du arnas hartu ere, askatasun bila doa, atsegin ez duen egoera utzi nahi du atzean, baina asmo kolektibo batek darama, zerumuga berrien iragarle da.

Lizardirenarena, aitzitik, ezkonbidaia da, bidaiaren helburua haurrak izatea da, bizi berri bat sortzea, eta, maila sinbolikoan, kantu, bertso, fruitu poetiko ugari erditzea: "Otoi Yauna ibilgo-buru,/maitasun-edermen zitu,/aur begi-argirik anitz bekargu". Lizardik bi maila paralelo horiekin jokatzeko du nagusiki, bidaia atsegingarri da, ezkonbidaia, baina helburu argia du: ikusitakoa jaso eta maitasunez jasotako edertasun hori bereganatu, poemak sortu, emazte hizkuntza eraldatu eta elkarrekin haurrak izan. Esangura multzo indartsuan bildu zituen maila ezberdin horiek Lizardik poeman, eta emankor dirau euskal literaturan sinbolizazio horrek, hutsik egin gabe.

Igartzen ari gara Lizardiren poema honek zenbait geruzaz osatua dirudiela. Jadanik aipatu diren batzuk: Etxepareren gonbita: ialgi adi mundura (eskaintzan jaso), bigarrenik, Unamunori erronka egitea, eta eskaintzan dago hori ere. Hirugarrenik Gerbault aipatzen du aha-paldi batean eta zalantzarik gabe, bigarren ataleko "Amets bideetan barna" izenekoaren hari narratiboaren bizkarrezurra da. Baina, gisa berean, badira poeman oraingoz aipatu gabeko zehar aipamenak: hala nola Mistralen legenda bat lehen atalean: "Larre-lore" izenekoan. Basokoa, larrekoa da emaztea eta poetak mundu osoaren aurrera aterarazi nahi du: Mistralen metaforetako bat da hor mamitu duena. Garai hartantxe, 1930ean, Engrazio Aranzadi Kizkitzak "Mistral" izeneko artikulu batean ekarri zuen gogora kontaketa horixe: "Escribía Mistral al comenzar su empresa patriótica: En los apriscos y majadas pastoriles vimos a la lengua provenzal vestida con toscos harapos, pues la pobre, yendo a apacentar las ovejas, había visto tostar su rostro y no tenía otra cosa más que su lengua cabellera para cubrir sus espaldas desnudas. Pero he aquí que unos jóvenes apuestos, al verla tan bella, se sintieron subyugados por su hermosura. Sean bienvenidos ya que han acertado a vestirla con los atavios propios de la más hermosa dama." (*Euzkadi*, 1930-6-17)

Erreferentzia konkretu honekin bat dator Orixek poemaren iruzkina egitean esan zuena ere: "Izkuntza pinpiriña, esan non itzaurrean, aundikitarra, zarpaztu esan dioten andere aberats batek aterako luken yantziz yantzia" Nork esan dio zarpaztu? Euskaldun aizejo batek, Unamunok (10).

Egia da Lizardik poema honetan basoko eta zarpazu dela sinetsarazi dioten emazte apaindu bat erakutsi nahi duela munduaren aurrean eta berari ere mundua erakutsi. Are gehiago, Lizardik basoan

eder aurkitu duen neskatxa emaztetzat hartu duen zaldun baten eran jokatzeko du, elezahar batean gertatuko litzatekeen moduan. Eta elezahar baten figuraziotik abiatu sortzen du poemaren lehen zatia Lizardik, *Gure Mintzo* izenekoan egin zuen moduan. Ez da harrigarri biak ere Sabino Aranaren urteurrenereko *Euzkadi* egunkariko ome-nezko idazkien artean argitaratu izatea, kideko dira horretan.

Orixek *euskaldun aizejo* bat dela dioen Unamunok 1931ko irailaren 18an Madrileko Gorte Nagusietan eginiko adierazpen publikoei erantzutea zen Lizardiren asmoa "Eusko bidaztiarena" poemari, hortik dator eskaintza, baita, ziurrenik, Lauaxetarena ere *Bide Barrijak*-eko liburu honetan geroago azalduko dugunez. Aitzolek ere *La muerte del euskera* idaztean jomuga bera izan zuen, Unamunoren arrazoinamenduak bana-banan erantzunez idatziriko saioa baita. Hiruen idazlanak lotuak daude gertakari horri kronologian eta kausalitatean eta bidenabarrezko zantzuek ere hala adierazten dute. Hara bat, Lizardiren liburutegian aurkitu nuen Lauaxetaren *Bide barrijak* liburua-aren alearen barruan egunkari txatal bat zegoen, Aitzolek 1931ko azaroan zehar egunkarian argitaraturiko *La muerte del euskera* saioaren ataletako bat.

Arestian esan bezala, garrantzitsua izan zen gertaera batek eragin zuten hiruei: 1931ean, irailaren 18an eta Madrileko Gorte Nagusien aurrean Unamunok eginiko mintzaldiak. Autonomia estatutuak eztabaidatzen ari ziren lehenengoz eta, testuinguru horretan, Unamuno euskararen koofizialtasunaren aurka mintzatu zen, argudio linguistikoetan oinarrituz. Gertaerak, bistan da, oihartzun handia izan zuen euskaltzaleen artean eta sakonki aztertu zuten denek Unamunoren argumentazioa, ondoren nola erantzun igartzeko. Euskarak kultur hizkuntza izateko ezintasuna omen zuen eta horren arrazoiak honakoak ziren: ez du hiztegi abstrakturik, ez dauka unibertsalitate-ideiarik adierazten duen hitzik, euskaraz dauden hitz generiko, abstraktu edo espiritual guztiak jatorri latinokoak dira, eta, XX. mendean zehar kultura zientifikoa edo literarioa garatzeko gaitasunik ez duten hizkuntzak galdu egingo dira erremediorik gabe. Horren ondorioz, hizkuntza premia berrietara egokitzeko egindako ahaleginak faltsutu egiten dute hizkuntza eta ulertezina bihurtzen dute.

Unamunoren Madrileko Gorteetako hitzaldi hura desafio gogortzat hartu zuten orduko euskaldunek, eta euskarak kultur hizkuntza, literario eta zientifikoa izateko gaitasunak frogatu beharra zeukala

ikusi zuten garbi. Testuinguru horretan ongi ulertzen da Estepan Urkiaga "Lauaxeta"k, "Bide barrjak" liburuko amaieran erantsirik "Uarra"n hauxe idatzi izana: "Olerkari nazala agertutari enago, izkuntza onetan be gogai batzuk azaldu daikeguzala erakustiari bai ostera. Or-an entzun eta ikasi dodazan gogai batzuk neure bijotzaren barnetik euzkeralduta, agertu dodaz." Beraz, ez da lotsa edo itxurazko apaltasun adierazpena Lauaxetak hor egiten duena, desafio erantzuten duenaren aldarrikapena baizik. Xabier Lizardik ere aurrerago bere liburu argitaratu zuenean honako hitz hauek hautatu zituen bere liburu bakarra irakurleei aurkezteko: "*Ensayo de modernidad en una de las lenguas más viejas del mundo. Si el fenómeno de su floración en el siglo del comunismo y del cubismo te interesa, LEEME*". Lizardik Lauaxetak bezala, "Odiseu barri gara, Pioneer gazte gara" esan nahi izan zuen. Espiritu beraz idatziriko hitz harroak dirudite orain, propaganda hutsa, irriño maitekor batez irakur ditzakegun panparroikeriak. Baina unearen neurrikoak dira, perspektiban ikusita. Nik hala uste.

Euskaltzaleentzat Unamunoren hitzek desafio bat dakarte, Frederi Mistralen idealak argituta erantzuten saiatuko diren erronka bat, eta Mistralen ereduak arestian esan dugun moduan eragin literario nabarmena izan zuen garaiko idazle hauetan. Lizardiren *Eusko Bidaztiarena* poemaren lehen zatiaren erreferentziek Mistralengana garamatzate, eta Engrazi Arantzadi Kizkitzaren nahiz Orixeren baieztapek uste hori sendotu egiten dute. Garaiko euskaltzaleek Frederi Mistralen ereduari begiratzen diote, Unamunoren iritzietan mamitu den zalantza akigarria, hots, euskarak gaitasunik izango ote zuen modernitatearen erronkari erantzuteko. Mistralek fedea eta itxaropena eskaintzen die: Hark bere literatura-lanen indarrez artzain hizkera besterik ez zen probentzeraz idatziriko testuak idatziz Frantziako sari nagusiak eta are Nobel Saria (1904) irabazi izanak garaipenaren bidea seinatzen die orduko euskaltzaleei.

Hala da, baina argitu egin beharra dago zergatik hartu zuten Mistral itsasargitzat. Lauaxetaren "Itxasora" poema honek eta bere liburuaren zentzuak Lizardirenarekin duen ahaidetasuna, ukaezina bestalde, biek Mistralen oinordeko izatean datza, biek garaiko izpiritu horrek argiturik jardutea. Frederi Mistral (Maillane 1830-1914) Pro-bentzako poeta eta abertzale bat izan zela diote entziklopediek, eta 1904an Nobel Saria irabazi zuela. Bere buruaz zera esaten omen

zuen, Homero handiaren ikasle apala zela bera, "humble écolier du grand Homère". Eguzkiari, Probentza sorterriari eta bere jendeai egitako odek zerikusi handia omen dute Erdi Aroko trobadoreen poesia-ekin. Eta horretan Mistralek bere herriko tradizio poetikoari atxiki zion (11). Homero eta Virgilioren irakurle apasionatua bilakatu zuten Avignonon egin zituen ikasketek eta Roumanille irakasleak probentzako hizkuntza propioaz interesatu. Idazle bilakatu zen hura bezala, eta geroxeago, La Félibrige, Probentzaren pizkundera sustatzeko taldea eratu zuten elkarrekin (1854).

Mistralen ehun urteurrena ospatzeko 1930ean Cannesen egin ziren ospakizunen oihartzunak entzute handia izaten ari ziren Euskal Pizkundeko idazleen artean. Lauaxetak artikuluak idatzi zituen eta *Mireio* itzultzeko eskea egin zion Orixeri (*Mireio*, 1930). Aitzolek prentsa kanpaina zabala egin zuen Mistral ezagutzera emateko eta literatura probentzalean XIX. mendearen erdialdean sorturiko literatur mugimenduaren eredia erakusteko, euskaltzaleei. Eusko Olerti Jaiak sortzerakoan izandako asmoan mamitu zen eragin hori, Mistralengandik hartua baitzuten euren premisa nagusienetako bat, hots, literaturak, poesiak bereziki, zeregin berezia duela herrien Pizkunderetan, herrien mugimendu askatzaileen iragarle direla olerkariak.

Errenteriako poesia sariketan aurkezturiko zenbait poemek ematen dute aditzera ideia horrek zuen hedapena eta garrantzia. Hala, 1930eko Eusko Olerkiak bildumak arakatuz gero, bi poema aurki ditzakegu gai horri lotuak: Koldo Jauregiren "Pizkunde Eguzkia" eta Imanol Enbeitaren "Euskotar Olerkarja". Hona hemen bigarren honen ahapaldi bat, ohar bedi zein ahaide hurbilekoa den ideiaz Lizardiren eta Lauaxetaren "Eusko bidaztiarena" eta "Itxasora" poemekin:

"Ludiko gauza orori abes,
Batian poz, bestian miñez
Dagitsen olerkarja.
Arreta onez aintzatu daigun,
Esku ganian eginagaz mun,
Zinez da ba aintzagarria."

Gai honi atxikita, Lauaxetak artikulu interesgarria argitaratu zuen *Euzkadin* 1930eko abenduaren 30ean "Mistralen Mireio euskaraz" eta garaiko idazleen artean Mistralen idazkerak duen garrantziaren lekuko bizia ematen du. Hein berean dira adierazgarri Aitzolek ehun

urteurren azalpenak, nahiz Lizardik Erretereriako Olerti jaiaren testuinguruan literatura sortzaileek Pizkundean zuten garrantzia azpimarratuz idatzirikoak, hala nola, 1930eko *Erdi bearra*, *El Poeta*, *Olermen irakite*, *De nuestro manzano en flor* izenburua duten artikulu literarioak.

Lauaxetak ere *Bide Barrijak* liburua argitaratzean Euskaltzaleen arteko giro horren lekukotza ematen du eta ez da oso ausarta esatea "Itsasora" poema horren mamitze literarioa dela. Lizardiren "Eusko Bidaztiarena"k eta Lauaxetaren *Bide Barrijakeko* azken poemak ahai-dego horixe dute Mistralen idealaren eguzkiak berotzen dituela eta Unamunori zerbait frogatu beharra.

Kultur gertakarien kronologia bera ere adierazgarri da: 1931ko azaro amaieran argitaratu zen Lauaxetaren liburua, Lizardik bere poema argitaratu zuen garai beretsuan izan zen eta abenduaren 7rako argitaratua zuen Orixek lehen iritzi kritikoa *Euzkadi* egunkarian. Lizardik ere bi iruzkin kritiko idatzi zituen abenduan eta interesgarria da oraindik ere garaiko kritika literarioaren zehaztasunari eta zorroztasunari erreparatzea.

Lizardiri bereziki interesatu zitzaion liburuaren azala eta estilo berria. *Olerti hutsaren* eta originaltasunaren auziak aipatuta gero, "Itsasora" poemaren giroan eginiko portadaz eramanik, Lizardik liburuaren berritasuna komentatzen du eta bere ustez duen zentzu nagusia horretan baitago:

"expedición audaz lamentablemente loca para los Unamunos, a la conquista de nuestra Terranova literaria" (12).

Lizardik erabat ematen du ontzat Lauaxetaren ahalegin berritzailea eta formulazio bikainak sortzen ditu Lauaxetaren lana deskribatzeko:

"Marinero del ideal. Animémosle todos, embarcados los unos en su propio bajel, y en otros que el renacimiento patrio bota diariamente al agua los demás, a que bogue cada vez más adentro en este mar ignoto que le atrae con claridades lejanas y fascinadoras." (13).

Lizardiren iruzkina ez da zurikatzailea. Bat egiten du zalantzarik gabe liburuaren espiritu horrekin, baina ez haren konkrezio guztiekin. Lauaxetak lan gehiago egin beharra dauka bere ustez:

“en nuevos ensayos ha de oradar *la corteza áspera* hasta dar con la corriente ubérrima que corre por el alma del idioma y entregarse a ella...”.

Lizardiren iritziz, *Bide Barrijaken* gorabeherak daude, Lauaxeta oso gaztea baita. Artikuluaren amaiera aldera, oker gramatikalak, metrikoak eta garbizalekeria gehiegizkoa ere kritikatzan dizkio. Baina liburuaren tonu eroria da batere gogoko ez duena; “Itxasora”, aldiz, erabat bestelakoa da, baikortasunerantz jotzen du, biziki interesatzen zaio. Gainerakoan liburuan sentimentalismoa, gehiegizko emetasuna salatzen ditu. Gehiegizko zerebralismoa ere bai beste batzuetan. “Poesia del intelecto” egiten saiatzen da nonbait eta hor aipatzen ditu zerrendan liburuko zenbait poema: gure Itxasora, Artxanda gania, Itzarrik, Jaungoitiya, Ezilkortasuna, ... Halere, horiexek dira gero bere “ranking” partikularrean baloraziorik hobereena merezi dutenak. Baliteke Aitzoli egurra emateko nahi ezkutuak bultzatu izana olerti hutsaren eragin hori trufaz aipatzera. Izan ere, Aitzolek goratu egiten zuen joera hori, Lizardik aldiz gehiegizko filosofatze eta arrazoitzeetatik ihes egiteko aholkatzen dio Lauaxetari:

“no le consienta usted demasiado a la conjetura, la disquisición, la pregunta capciosa, el silogismo: eso, exagerándolo al menos, y aun sin tanto, enrarece e hiela el ambiente lírico” (14)

Iruzkin kritikoa idatzi aurretik liburuan bertan egin zituen oharretan idatzi zituen bazter-oharrei erreparatuz gero, kontura gaitezke bereziki baloratzen zuela ni poetikoaren jarrera: baikortasuna, sentimendu espresioa eta adierazkortasuna axola zaizkio eta, aitzitik, jarrera etsikorra, hoztasuna eta moztasuna deitoratzen ditu. Irudien aberastasuna eta iradokitze gaitasuna bilatzen ditu. Testua neurtua eta orekatua izatea, gainezka egin gabe, adierazkor, sentimenduz bete, baina ez sentimental.

Bestalde, poemaren batasuna araua da Lizardirentzat eta tonu uniformetasuna ere bai. Poemak bihurrikeriarik gabe egin behar du aurrera, errez, garbi. Baina lan soilegiak alde batera uzten ditu, bigarren maila batean, kantu hutsak dira, bere iritziz, ez poemak. Gehiegizko soiltasuna errazkeria seinaleztat dauka: “gauza apurra” idatzen du horrelakoen ondoan. Metrikan ere zorrotza da Lizardi Lauaxetaren poemak epaitzerakoan. Ez da axola gutxiko kontua beretzat eta neurtu egiten ditu liburuko bertso-lerro guztiak. Estrofen egitura, berrita-

sunak, ugaritasuna eta egokitasuna jartzen ditu auzitan eta Aranaren metrika-araudia betetzearen abantailak aipatzen dizkio egileari.

Liburuan bertan sailkapena egiten du *Bide barrijakeko* poemaren artean. Izenburuaren ondoan A,B,C sailetan bereizten ditu, onak, ertainak eta eskasak eta poema bakoitzari kalifikazio bat ematen dio. Aurkibidean, aldiz, gaiaren arabera sailkatzen ditu poemak: maitasunezkoak (puntu batez markaturik), erlijiozkoak (gurutzeaz markaturik) eta gainerakoak (marraz markaturik). Ez dago zertan harritu, beraz, irakurketaren zehaztasunak iruzkin bikaina ekarri baitzuen. Poematarako batzuk A sailean baina galdera ikurraz markatzen ditu (Neguko gaba, Arotzak, Miren Neskutzaren Baxelexa, Goguarien eresija, Zaurija) Beste batzuk, ordea, bete-betean onak iruditzen zaizkio. "Maitale kutuna", Errenderiako Olerti sariketan saritua eta "Jaungoitiya", Jose Antonio Agirrerri eskainitakoak dira onenak lehen zatian bere iritziz. "Mireni otoya", "Artxanda ganian" eta "Goxaldeko edurra" poemez ere iritzi ona du: batasuna dute, jarrai errazak dira. "Itxasora" poema ere ona da bere iritziz.

"Buena, aunque tampoco plenamente lograda en cuanto a hilación sobria ni en cuanto a la expresividad; impresiona por la valentía y por la belleza de la concepción".

"Euskara jalgi adi mundura" mezua igortzen du poema horrek eta Lizardiren Biotz-begietango poema honek ez ezik, azkenak "Euskal Pizkundea"k ere bai. Garaiko espirituaren eta eragileen adierazpen dira eta kidesasun handia adierazten dute. Urte haietako beste zenbait egile eta testutan aski hedatua da, eta aski da 1930eko Errenderiako Olerti sariketan aipamena jasotako poemaren artean begiratzea arestian aipatu dugun Imanol Enbeitarenaz gain, Jautarkolen "Pizkunde-Eguzkia" poemaren azken ahapaldia honi erreparatzea:

Orra euzkiak illuna urratu, t'egunabarra
Euskalerrian agertu...
Olerkariak, ganbara-zoko auts-pean zeuden
Zuen ereskiñak artu!
Ta abestu zoli, lotan daudenak esnatu-arte...!
Jaio da egun-sentia...
Zuen olerki gartsuak piztu euskal-ortzean
Laster eguardi-euzkia.

Jauregiren poema honek Lizardiren "Euskal Pizkundea" gogoratzen badu ere, sakoneko gaia, olerkariaren zeregin garrantzitsuaren mezua dago hor. Garaiko motibo literario nagusietako bat da, eta olerkariari egiten zaion ohore horren hedadura da olerkariak hizkuntzarekiko daukan betebeharrak nagusia. Komentatzeko hartu ditugun poema hauetan euskal idazleak bidaiariak dira munduan zehar, euskarari berritu dadin, garai berrietan, mundu guztiko alderdi eta asmoak euskaraz adierazteko gaitu dadin. Erronka horri erantzutea da euren egintza, Mistralen idealera hurbiltzea. Horregatik datoz bat ausardia adieraztean, baina batek modu epikoan egiten du, besteak modu lirikoan eta horrek ikuspegi ezberdintasuna adierazten du, hainbat elementutan mamitzen dena: Lauaxetak ni poetikoaren erre-presentazio, nortasun eta jarreran Odiseu aipatzen du: "*Odiesu barri gara*" eta jarraian pioneroak, Ternura balea bila joaten ziren arrantzale bulartsuak, lurriari itzulia eman zioten Elkano bezalakoak. Lizardik ere gogoan ditu heroi ausartak Gerbault, Ternuako arrantzaleak..., baina lkarok ez bezalakoak menturak nahi ditu, berak neurritz eta behartu gabe, arintasunez atera nahi du mundura, atsegin bidaia egin nahi du, ez konkista bidaia. Lauaxetak ere ez du aberastasunik edo lurrik konkistatzeko asmorik: *gogaiak* dira bere helburua, hor kokatu baitu Unamunok erronka: *Balerik eztogu nahi gogai barrijak baño*. Bidaion bilaketaren saria jakintza da, gogaien arraunlari izan nahi dute eta formulazio biribilak lortzen ditu Lauaxetak ere poeman zehar, lorpen poetiko diztiranteak: Barriro esi daigun ludijaren gerrija/ Ez bitsez, ez indarrez, gogayakaz baño.

Bestalde, Lauaxetaren marinela konkretuak dira, eragozpen gogorrei aurre egin behar dieten gizasemeak. Gogortasun hori azpimarratuz aukera horren konpromisoa azpimarratzen du Lauaxetak, jende itzaropentsua, sendoa, bihotz zabalekoa behar du eta erabiltzen dituen irudiek Homeroren konparazioak ekartzen ditu gogora, Mistralen maisuaren ereduak sumatzen da hor. Material nobleak aipatzen ditu eta irudi indartsuen ugaritasuna delgarria da. Itsasoren gogortasunari ekaitzari, lehoiak bezala adatsa inarosten duten uhin gizajaleei kontrajartzen dizkie marinelen berunezko bizkarra, burdinazko izterra eta begietako oldea.

Bat egiten dute Lauaxeta eta Lizardiren protagonisten asmoek munduko alderdi ezberdinak guziak jaso eta abestea, euskaraz erabiltzea dute helburu: gogaien arraunlari dabilta, uhinen gainean da-

biltzan biharko abestien bilatzaile. Amaiera aldera biek iragartzen dute garaipena: Lizardiren amaierak gorantz egitera darama, "izar urdinetarainoko asmoz" egingo dute bidaia. Lauaxetak ere, "argitasun goiraino" joatea nahi du euzkotarren ontzija.

Antzekotasunak azpimarratu ondoren, ordea, bereziki adierazgarria iruditzen zait bidaia horren aurrean biek duten jarreran nabaritzen den aldea. Lauaxetarentzat itsasoa liberazioa da, lurrari itsatsirik ego-teak ito egiten du bere askatasun egarrria. Erreferentzia adierazgarria da: hitz hutsez lotzen gaituzte eta itsasoko arriskua baino okerragoa da lurreko pairamendua. Itsasoko askatasun hori abentura lazgarria da, baina "izki mota guztientzat burdinori garbala" da itsasoaren zabaldia, ez die han inork eragozten euren hizkeran aritzea.

Jakintzaren egarriz doaz Lauaxetaren marinela, gogaien arraun-lari dabilta eta han amets egin dezakete, goiak ikusi uretan zehar, eta itxaropentsu joan "uiñen ganian dabilzan geroko abestien bila". Asmoa garbi adierazten du amaieran:

Antzekotasunak eta aldeak nabarmenak badira ere, alde horien atzean dagoen kontzientzia argitzea dagokigu, orain, egin ahal den neurrian. Lizardi Unamunori zuzendu zion desafioa eta hizkuntzaren eta literaturaren arloko esparruan soilik ari da. Beretzat urrezko araua den gai-batasunari atxikirik ardatz hori hornitzen du, irudi eta argumentu paraleloez baliatuz: ezkon bidaia, Gerbault itsasozti bakartiaren itsasaldia, Ternuko euskal arrantzaleen epopeia, Ikaroren bidaia ...

Ohargarri da Lauaxetak Alberto Onaindiari eskaini ziola poema eta honen edukiaz esan dugunaren ondorio garbia da hizkuntza eta literaturaren esparruko berritze-bidaia egiteaz gain, esparru politiko eta sozialera ere hedatzen zuela askatasun-irrika hori. Lauaxetak erreferentzia konkretuak egiten dizkio aberriari eta aberriaren askatasunerako dauden eragozpenei. Eskaintza egin zion pertsonaren nortasunak ere zerikusirik badu horretan. Alberto Onaindia (1920-1988) apaiza zen eta Asociación Vasca de Acción Social Cristiana erakundearen sortzaile, baita ELAko sindikalista ere Policarpo Larrañaga eta Aitzolekin batean. *Egizale* ezizena erabiltzen zuen eta Lauaxetarekin aritu zen *Euzkadi* egunkarian eta hainbat mitinetan.

Ondorioz, hizkuntzaren eta aberriaren pioneroei dagokien beza-la, Lauaxetak tonu epiko bati eusten dio, homerikoa taxuan, irudietan

eta zehar-aipamenetan: Odiseo, Afrodita, laminak, gazteluak, arraunlari titanikoak, lur berrien bilatzaileak, pioneroak. Tankera mistrallianoagoa du, eta urrutirago joz gero haren maisu ziren Homero eta Virgilioren miresle erakusten du bere burua. Poesia epikoaren taxua-rekin bat dator poeman adieraziko sufrimendua eta ausardiaren handitasuna, indarra eta kemen behar neurritz gainekoa. Askatasuna eskuratzeko eragozpenek sufriarazi egiten diete euskaldunei: "Liorreko lokatzok geure malkoz egiñak" dira. Bestalde, kontrastez baliatzen da gehienik protagonisten gaitasunak eta itsasoaren indar erraldioen arteko aldea nabarmentzeko. Itsasoa arriskutsua, gogorra, lehoiaren parekoa da, irakasle gogorra, irudi gehienak marinelen eta itsasoaren arteko lehia horretatik sortzen dira. Kontrastean dira lurra eta itsasoa ere: lurra txiker da, itsasoa, aldiz, landa zabala. Lurrean lotura, lohia eta negarra; itsasoan, askatasuna eta itxaropena. Lurrean ezin da arnas hartu ere, ito egiten dira arraunlariak, itsasoan, aldiz, zeruari begira diezaioquete eta haizeari muin egin. Tankeraz klasikoa den oda gisako honek ez ditu falta irudien aldean hitzezko baliabide erretoriko hainbat, hala nola, galdera erretorikoak, apostrofeak, inbokazioak, esklamazioak... poetaren emozio bizien adierazle.

Bi poemen arteko giro-ezberdintasuna da hemen azkena aipatu nahi dudana, garaiko idazleen artean motto errekkurrentea den gaiaz dihardute biek, beste idazle batzuek ere erabilitakoa, eta gainera antzeko figurazioa aukeratu dute itsas bidaiaren iruditeriaz baliatu dira hizkuntzaren berritu beharra propiziatzeko. Ezberdintasunak ere poeta bakoitzaren adierazle dira oso. Lizardik ezkon bidaiaren temari heltzen dio, gonbidapen kortesa da, maitasun harremanen zehar bidezko aipamenak daude han eta hemen eta tankera lirikoa ematen dio hizkuntzaren eta maitearen arteko identifikazioari, emakume eitea eman eta haren dohainak aipatzen ditu. Gainerakoan, Lizardiren poemetako ni enuntziatzaileak nortasun alaia, gozatsua, ederbera du. Irudien liluragarritasun estatikoa deskribatzea du helburu, egon, kontenplatu egiten du, labaindu egiten den ontzi arinaren gisan ibilikatu ditu itsasoak, gorabehera handirik gabe. Hiri handiko zoratu beharrak soilik larritzen du, gainerakoan, zuhur, tentuz, geldi-geldi egin nahi du bidaia, edertasunak eta desioak eramanda. Irudien edertasuna erakustea du helburu eta modu iradokorrean adieraztea.

Gutziz bestelakoa Lauaxeta urduria: pionero gaztearen suharra nabari da bere lerroetan. Giroa ezegonkorra da, irudiek oro mugit-

mendua adierazten dute, kemena, aktibitatea, kontrastea eta ezine-gona. Nabarmen da oso modu ezberdinean bizi zutela Pizkundea Lauaxeta eta Lizardi poetek. Bi postura hartze aski ezberdin ematen dituzte aditzera euren nortasun poetikoek, bata neurtua bestea suharrara. Eraitza literarioetan ere ezberdina den fruitua eman zuten une hartan. Lizardi irudiaren eta argitasunaren desira, leuntasun eta oreka perfektuaren bilatzaile etsi ezina da. Lauaxeta aldiz, ito egiten da lurrean, bilaketa etengabea eta lehiatsua, gozo handirik gabea. Bietan, irudien mamitze biribilaz gain, erritmoaren bikaintasuna da lilura eragilea, metrikaren baliagarri landuez emana. Bietan da irudien ugaritasuna eta aldaketa azkarra; bestalde, sintaxian, esaldiak lotzeko juntagailurik ez erabiltzeko aukera nabarmenak eta esaldi paraleloak errenka emateak efektu erritmiko zaindua ematen die... Baliabideen, egituraketa eta gaiaren bilakaerak eite dotorea dute bietan. Nolanahi ere euskal literaturaren oda bikain hauetan arreta-deia gailentzen da, erakarri nahia, gaztearengan larritasunez borborka, helduagoan, desioa, su geldoan emana.

Itxasora!

Soñutzik ontzi-puntan, sakoneko lemazain,
Itxaso-barne nua zidor ezezaunen-gain.
Ondartzan oro laga! –arrizkubak darraigu–,
Lur-barri billatzale ametsa lagun dogu,
Liorreko lokatzok geure malkoz egiñak.

Arnas-artzeko, billau,

Amaibako urdiñak.

Euren solas utzakaz gixonak lotzen gabez;
Azkatasun oldiak ilten dira atsekabez.
Aurrera! Iparraldian edur-mendi ixoztubak,
Eta ugarte otzetan lamiñen gaztelubak.
Eruango zaitubet:

–eunak arro axian–,

Itxaropena bai'dot begi onein ganian.

Bide barrijkak nai-dauz abendaren kezkeak:

Lar lurrari egon da.

Zabaldu ozertzeak!

Ekintza gurenentzat landa au dan zabala,
Izki-mota orontzat burdinori garbala.

Geure itxaso gogorra, abendak maite zaitu!

Zeure altzora gatorz lurra ba txiker yaku.

Indar irakasle oi,

Kendu odei ta laño!

Balerik eztogu nahi gogai barrijak baño.

Argizkorrija dager, urrezko yantzi-barriz,

Ementxe gatorkixuz jakintzaren egarriz.

Ametsik ezkenduban legorretan egiten,

Uraren barna baña goyak doguz ikusten.

Geure itxaso gogorra!

Gogayen arraunlari

Agur egiten dautzu itxaro argijari.

Soñak esitzen dozuz, goguak ariago:

Geuregan legez, zeugan, beti kezka bat dago.

Sakon ori nok dazau?

Oso zara zadorra!

Ekaitz orrein orruba koldarren bildurkorra.

Euzkuak soilik dabitx altzo zabal orretan;

Imin dozu oldia, euren begi barnetan.

Gudarijak dagixuz, berunezko bizkarrak,

Tente dira erruak, burdin diran iztarrak.

–Gixonjale leyentzat jaki ziltzagiliak...–

Itxaso aundi orrek, zabal, zeru-atiak.

Erjotza or dabil, or dabil maitasuna.

Odiseu barri gara, lamiñik ez da baña,

Emen sortua ezta Aprodite liraña.

Geure abenda-antzo pioneer gaste gara.

Altzuan beti dozu irri baten ikara

Baña leoyen legez darresixu galparra.

Euzkoen itxasua!

Oldia eta indarra!

Aurrera, aurrerantza!

Ontzi puntan soñutzik.

Axe oron mosubai bijotzak zabaldurik.

Ibilladi au ezta bixitzan amaituko;

Bein ontziratu danik barriz ezta itzuliko.
Miñak lurrean itxi, begoz itun diranak.
Itxaroz kezkatubak nai dabez geure lanak.
Zerubak argi dagoz, begoz pozez begijak
Uñen ganian dabiltz geroko abestiak...
Barriro esi daigun ludijaren gerrija,
Ez bitsez, ez indarrez, gogayakaz baño,
Itxaruak berua euzkotarren ontzija
Goguak nausi diran argitasun goiraño.

(“Itxasora” 1931)

Eusko-bidaztiarena

*Unamunotar Mikel,
Yaun argiari, gure ausardi
Gorriaz yabetu dedin
Heuskara, ialgi adi kanporal
Heuskara, habil mundu guziral*

(Etxeparek, orain lareuntsu urte).

BIDAZTI-DEI

Aberriaren abots ezita,
Gogamenaren ezkon xuria:
Ekatzan esku guria,
Atorkit, geldi-geldia,
Uztagun, aldikoz, Euskalerria.

LARRE-LORE

Eder aunagu, mintzo yoria,
Eder, benetan, garoz yantzia:
Larre-loretik ezta,
Basotik euskal-mamia,
Laster sortzen al duk, Olerkaria!
Ta, ala Yaunaren gogo baledi
Nik gogo dudan bezin gartsuki,
Euskotar azal ta mami,
Gure erriaren olerki
Garaia, norbaitek lenbait-leen begi!

ORO-MINTZO

Baña nik, izkuntza larrekoa,
Nai aunat ere noranaikoa,
yakite-egoek igoa;
soña zaar, berri gogoa;
azal orizta, muin betirakoa.

AMETS-BIDEETAN BARNA

Ez adi beldur, nire Maiteder,
Baserriz landa nai aunat ager-
Arazi, bazterrik bazter,
Arroki ezpaitun ezer
Lurbiran i bezain eder!
Gogamenaren ezkon ez-antzu,
Eztei-ondoko bide diñagu,
Otoi yauna, ibilgo-buru,
Aur begi-argirik anitz bekargu.

Itxaso bare, zelai urdiña,
Muga-biribil, belar-berdiña,
Goizalde duk sorgiña!
Dirdaiez ikus egiña
Mende-neurle dugun kurpil ariña...

Iguzkipean ugartedia...
Ur zabalean oial zuria...
Zuaitz arrotzen azpia,
Eun oztñiek itzalla,
Or bide zetzan Gerbault bakartia...

Lekaro zabal lurraren gerri,
Ondardi kixkal eriogarri,
Bidazti-begiek sarri
Aidean baso ta iturri:
Bertarañokoan ondarra gorri.

Dagigun arraun Izotz-errira,
zaarren aztarnik danentz begira:
hamaika yoan ta bira
egiñik igaz baitira,
eskuan arpoia, soñean zira!

Legorra zuri, beltz itxasoa:
Izotz bat untzi gure ibilgoa...
Bakarte yaungoikozkoa!
Xoil, egazti bat diyoa
Odeien senide, zabal egoa...

Kanta ditzagun ango gau luze
Ango illun-nabar su gorritz bete;
Gizonek elurra aterpe;
Lurralde gizenik gabe;
Gure Euskalerriaz ain guziz bestel!

Iri nagusi, giza-erlauntza:
Zorapenezko aruntz-onuntza,
Sumabearra, yakintza
Sal-eros ekurugaitza,
Gure elkar-indarrak itzul bitza.
Ortzi oro ta egute oro
Yaso, ikus-ala, ta abes gozoro...

Apaindu zernaitarako;
Agi gai adirazteko
Gizaki guzien alderdi ta asmo.
Ta beeko gaiok agor-ezkeroz,
Iguzki-k ezin urtuzko egoz
(Ikar-ek ez bezelakoz)
goazeman zerura igoz,
izar urdinetarañoko asmozi!"

(Euzkadi, 1931-XI-24)

Invitation au Voyage (Charles Baudelaire)

Mon enfant, ma soeur,
Songe à la douceur,
D'aller là-bas, vivre ensemble!
Aimer à loisir,
Aimer et mourir,
Au pays qui te ressemble!
Les soleils mouillés,
De ces ciels brouillés,

Pour mon esprit ont les charmes,
Si mystérieux,
De tes traîtres yeux,
Brillant à travers leurs larmes.

Là, tout n'est qu'ordre et beauté,
Luxe, calme et volupté.

Des meubles luisants,
Polis par les ans,
Décoreraient notre chambre;
Les plus rares fleurs
Mêlant leurs odeurs
Aux vagues senteurs de l'ambre,
Les riches plafonds,
Les miroirs profonds,
La splendeur orientale,
Tout y parlerait
A l'âme en secret
Sa douce langue natale.

Là, tout n'est qu'ordre et beauté,
Luxe, calme et volupté.

Vois sur ces canaux
Dormir ces vaisseaux
Dont l'humeur est vagabonde;
C'est pour assouvir
Ton moindre désir
Qu'ils viennent du bout du monde.
Les soleils couchants
Revêtent les champs
Les canaux, la ville entière
D'hyacinthe et d'or;
Le monde s'endort
Dans une chaude lumière

Là, tout n'est qu'ordre et beauté,
Luxe, calme et volupté.

Oharrak

- (1) Egile ezezaguna, *Bertso zahar eta berri zenbaiten bilduman*, Lapurdi (1798).
- (2) Baita Lizardi eta Lauaxetaren poemen artekoak ere bai. Ikus Izagirre, Koldo; "Uraren bideak" in *Literatura Kaierak* (2001-06-15)
- (3) Kortazar, Jon, *Olerkiak*, Erein, 1985, (113 or.)
- (4) Lertxundi, A., "Al Marlowe, Marlowe", *Jakin*, 1983, 29, (116-119 or.)
- (5) Otegi, K.: *Lectura semiótica de Biotz Begietan*. ASJU, Donostia, 1993, (486 or.).
- (6) Mitxelena, Koldo (1960) *Historia de la Literatura Vasca*, Madril, Minotauro, 147 or.
- (7) Otaegi, Lourdes, Etxepare Eta Axular Lizardiren Olerkigintzan edo idazle klasikoak Pizkundearen begitan.(2001-IX-20ko hitzaldia) Euskaltzaindiaren Nazioarteko XV Kongresuan, Lafitteren omenez, Baionan.
- (8) "Gerbault itsasozti bakartia" artikuluaen berredizioan beste bi hitzaldi ere eman ziren ezagutzera. Hitzaurrea eta edizioa: Lourdes Otaegi. Erein 1996. Jatorrizkoa *Argia urtekaria*, 1930, 68-74 or.).
- (9) Otegi, Karlos, "Lizardiren ametsezko bidaia" (1996-IV-26) in *Euskera*, XLI (2. aldia) 47-57 or.
- (10) "Lizardiren azken olerkiak" *Yakintza*, 1933, azaroa-abendua):
- (11) Mistralen lanik ezagunenak honakoak dira: *Miréio* poema narratiboa (1859), *Lou Tresor dóu Félibrige* hiztegia, etnologia biltegia (1876), *Nerto* narrazioa (1880), *La réino Jano* antzerkia (1890), *Lou Pouèmo dóu Rose* poema epikoa (1897), *Moun espelido* Oroitzapenak (1906) eta 1926-29 artean berrargitaratu ziren *Prose d'Armana* (Gazte denborako narrazio eta artikuluen bilduma).
- (12) "Rumbos nuevos" (*Euzkadi* 1931-XII-17) in Xabier Lizardiren *Kazetari-lanak* (1988), Erein, Donostia, 350 or.
- (13) Idem, 352 or.
- (14) Idem, 359 or.